

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ – ВАРНА

С УЧАСТИЕТО НА МУЗЕИТЕ
В ТОЛБУХИН И СИЛИСТРА

КНИГА XIII (XXVIII)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

AVEC LA PARTICIPATION DES MUSÉES
DE TOLBUHIN ET SILISTRA

TOME XIII (XXVIII)

1977

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО «ГЕОРГИ БАКАЛОВ» – ВАРНА

ни за работно облекло. «Гагаушките гащи гат тръгнем за вода — да не се мокрят полите. Бяха от басма — купен плат — като на гагаушките. Не помня как бяха скроени. Колко ли съм ги носила — два-три пъти и ги захърлих» (Петра Кударова Атанасова, р. 1887 г., с. Дебрене, живееща в с. Новаково, Варненско); «Имаше гагаузи в Чаушкьой¹² и какини ми си ушиха гащи като на гагаушките. . . Горещи широки — кат на турчанките дет сега ги носят, може да си ги виждала. . . Гащи под роклята? Не-е. Долни гащи не! Никой не носеше» (Мария Гьоргьова Костова, р. 1901 г., с. Дебрене); «Който ша ходи на нивата трябва да са обуе, да са стегне с гагаушки гащи. В село немаше гагаузи, ама в близките села — в Чаушкьой имаше женени от нашите. Те идваха тука, наши ходеха там и зеха да шият гагаушки гащи. Каква кройка ша е била не помня. Гагаушките ги носеха всякога, ама ние — за вода като ходим, като отиваме да повим добитъка, когато е студено времето. Гагаушките гащи — само за работа, студено като е — за топлик. Като са прибрали дрехите вътре, завет е, не подвоява вятърът. За труфило, за гърджиклик — не!»¹³ (Яна Т. Николова, р. 1890 г. с. Дебрене). А ето и още едно сведение: «Туряхме гащите само кога шетаме или кога отиваш да раниш стоката или да метеш дора и тогаз ша напъхаш ризата в гащите вътре, да са не цапат полите.» Това сведение е дадено като цитат на с. 97 от споменатия научен фонд на Толбухинския музей. Тук Г. Михайлова дословно предава думите на информ. № 4 — Яна Вълкова Иванова, които напълно съвпадат с казаното от по-горе цитираните тук информаторки — Петра Кударова и Яна Т. Николова. Явно е, че и тази информаторка е говорила всъщност за «гагаушки гащи». И тук между авторката и нейната информаторка се е получило разноезичие по отношение термина «гащи». Ако възприемем описанието, което дава Г. Михайлова в посочените две статии за гащите в еркечката носия, би трябвало да си представим жена, натъпкала дългата почти до глезените памучна риза и дълга вълнена рокля (чукман, урахам) в долните си гащи «с дълги до глезените цели крачоли и високо дъно».¹⁴ Този пример сочи, според нас, и една друга причина за неотговарящите на действителността твърдения на авторката — намаленото ѝ внимание по отношение на подробности, говорещи сами по себе си за липсата на гащи, подаващи се под ризата в еркечката носия. Толкова повече, че илюстрациите към споменатата статия във «Векове»¹⁵ показват ясно, че долните гащи са битували в носии със сравнително къси дрехи.

Необясними остават за нас информациите, свързани с подробностите за дължината, кройката и украсата на гащите като елемент в еркечката носия.

Като имаме пред вид, че с всеки изминат ден информаторите, носители на традиционната национална култура, си отиват, а също така и веществените доказателства, свидетелстващи за формите и етапите на нейното развитие, смятаме, че трябва да бъдем особено внимателни при създаване на етнографски извори и при проучване на едни или други елементи на тази култура. Толкова повече, когато събраните от нас сведения и извършените проучвания влизат в обръщение и стават научно достояние.

ПОЯВА И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО И РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ В СИЛИСТРЕНСКИ ОКРЪГ ДО 1913 г.

Т о д о р И в а н о в

Освобождението на България от османско робство разкрива пътя за развитието на капитализма. В общественно-икономическите и класовите отношения настъпват дълбоки изменения. Земята се раздробява и преминава в ръцете на селяните било

¹² С. Генерал Кантарджиево, Варненско.

¹³ С тези думи изразява несъгласието си спрямо твърдението на М. Костова: «Какини ходеха с тези гащи на хорото». «Може — допуска Яна Т. Николова, — ако са ходили на сватба през зимата и като е било лошо времето да са ги обули, та да си пазят роклите. Хубави рокли носехме тогаз — тъкани!»

¹⁴ «Векове». Пос. съч., с. 30.

¹⁵ П а к т а м, с. 29 и с. 31, обр. 4 и обр. 5.

чрез заграбване по революционен път, или чрез изкупуване. Те са превръщат в дребни стокопроизводители, започва пропадане на занаятчийското производство, развитие на промишлеността и търговията. Тези промени са характерни и за Силистренски окръг.

Поради липсата на активни военни действия по време на Освободителната война и оставането на компактни маси турско население аграрният преврат в окръга се извършва главно чрез откупуване земята от турците. В резултат на това земеделското производство е «дребно и рядко; по-крупните стопани са с 300—400 и повече декари земя».¹ Наред с дребното земевладение в окръга възникват и крупни земеделски стопанства. Около 1905 г. е имало 15 стопанства, от които 2 чифлика (по един в Силистренска и Тутраканска околия), а 13 от едрите собственици са арендатори и дават земята си на изполица.²

В първите години след Освобождението занаятчийското производство представлява главен поминък на по-голямата част на градското население на окръга. По-главните занаяти в Силистра са абаджийство, шивачество, дърводелство, обушарство и др. В началото на XIX в. в Тутракан в 180 занаятчийски работилници се упражняват 35 вида занаяти — гемиджийство, лодкарство, дърводелство, грънчарство, коларо-железарство и др.³ Към 90 години на XIX в. занаятчийските стокови изделия вече не се търсят на пазара. Бързо си пробиват път промишлените стоки, произвеждани в новооткритите фабрики в страната или внасяни от чужбина. През 1892 г. в окръга са внесени манифактурни, галантерийни и колониални стоки на стойност 538 743 лв.⁴ В резултат на това в началото на XX в. занаятчийското съсловие пропада. Докато през 1887 г. занаятчиите са 954, то в края на 1895 г. те са около 500.⁵ «Всеки от нас знае — пише окръжният управител, — че не преди много години у нас занаятите съставляваха най-добрия и лесния поминък на гражданското население, а след Освобождението ни почти всички занаяти пропаднаха — старите занаятчици бяха принудени да се откажат от тях по неволя, защото по нямане кому да продават своята стара мода стока те изядоха готовия си капитал и от средна ръка хора някои станали сиромаси, други разни служачи по канцелариите, а трети работници, гюндюлчици — кой на каквото и където намери.»⁶

Премахването на феодалните порядки, разоряването и пролетаризирането на селяните и първоначалното натрупване на капитали създават условия за развитие на фабричната промишленост. Но за Силистренски окръг темповете за развитието на тази промишленост са твърде скромни. До 1900 г. тя е предимно ръчна и служи за задоволяване най-обикновените нужди на домакинствата. В окръга съществуват 27 парни мелници, 61 воденици, 264 вятърни мелници, 125 казана за варене на ракия и др.⁷

С особеното си стратегическо и географско положение на граничен район окръгът не привлича вниманието на по-крупните капиталисти. Още са пресни спомените, когато на Берлинския конгрес Добруджа и Силистра бяха разменна монета в плановете на великите сили. Това са и причините години наред в Силистренски окръг да не настъпят по-значителни изменения в икономиката. Единствено по-забележителни предприятия в Силистра са една тютюнева фабрика и кожухарската фабрика на Стоян Табаков.

В Тутракан, както и в Силистра промишлеността е преобладаващо ръчна, домашна. В съществуващите две содолимонадени и една тютюнева (за първична обработка на тютюн) фабрика, в 37 водни мелници и няколко работилници за тухли и керемиди са работели около 600 работници.⁸

През 1902 г. в Силистра се наблюдава увеличение на броя на предприятията с наемни работници. Открити са 5 табакхани за щаване на кожи, 2 работилници за цървули, 30 обушарници, 10 шивашки работилници, 21 фурни за хляб, 20 бръснарници, броят на слугите в различните заведения и магазини варира от 150 до 200. В града работят няколко тютюневи фабрики с по десетина работници. Общо в посочените предприятия заедно със слугите в града се наброяват около 550 работни-

¹ Изложение за състоянието на Силистренското окръжие 1897/1898 година, с. 11.

² К. Г. Попов. Стопанска България, с. 137.

³ Рачо Змеев. Тутракан (научно-популярен очерк). Силистра, 1971, с. 37.

⁴ Изложение за състоянието на Силистренското окръжие 1891/1892 година, с. 32.

⁵ Пак там, 1894/1895 г., с. 17.

⁶ Пак там, 1895/1896 г., с. 36.

⁷ Пак там, 1899/1900 г., с. 28.

⁸ Рачо Змеев. Посоченото съчинение, с. 38—39.

ци.⁹ Макар че численият състав на наемните работници се увеличава, в окръга все още няма рязко определена работническа класа. През 1905 г. в Силистренска околия със земеделие се занимават 80,22% от населението, със занаяти и индустрия — 6,41%. В Тутраканска околия съответно със земеделие се занимават 86,27%, със занаяти и индустрия — 5,11%.¹⁰

Мерките, които вземат буржоазните правителства за насърчаване на местната индустрия със закона, гласуван през 1894 г. и последователно изменян и допълван през 1897, 1905 и 1909 г., дават своето отражение и в Силистренски окръг. За периода (1903—1912 г. в окръга се откриват грънчарска фабрика (1903), котлярска фабрика (1908), мелница (1909), фабрика за файтони и каруци, бирена фабрика, продължава (таботата си фабриката за обработка на тютюн, разширяват се фабриките за кожи теабахи), където броят на работниците достига до 180 души, започва усилено строителство на пътища. Появяват се по-едри търговци и предприемачи. Несъмнено определена роля за развитието на промишлеността в окръга имат и новооснованите акционерно-кредитни дружества. В Силистра са основани дружествата «Съединение» (1905) с основен капитал 200 000 лв. и «Делиорман» (1911) с капитал 100 000 лв.,¹¹ а в Тутракан — през 1909 г. с основен капитал от 50 000 лв.¹² Освен тях банкови операции са извършвали и Българска търговска банка с клон в гр. Русе, банка «Гирдап» с клон в Добрич (Толбухин). Свой клон в Силистра е открила и Балканска банка от гр. София.¹³

Търговията в окръга се осъществява главно чрез река Дунав. В пристанищата на Силистра и Тутракан акостират кораби от Австрия, Унгария, Италия, Англия, Русия, Румъния и др. Изнасят се предимно зърнени храни и продукти от животински произход. Главно място във вноса заемат манифактурните стоки, железни плугове и машини.

Развитието на капитализма оформя и двете основни класи, характерни за този вид обществено-икономическа формация: буржоазия и фабричен пролетариат. С увеличаване броя на промишлените предприятия се увеличава и броят на работниците в тях. Докато през 1905 г. работниците в Силистренска околия наброяват 5146 души,¹⁴ през 1910 г. техният брой нараства на 6575.¹⁵ Същото се отнася и за Тутраканска околия: 1905 г. — 2547 души, 1910 г. — 5319 души.

В стремежа си за получаване на по-голяма печалба собствениците на предприятията не се интересуват при какви условия работят техните работници. Обикновено се работи по 12—14 часа, при крайно тежки и мизерни условия. Описвайки положението на работниците в тютюневата фабрика, Пеньо Стойчев пише: «Нека не забравя да кажа, че имаме прашни и влажни тютюневи фабрики, в които работят средно не повече от по десет работника. Голямата част от последните са деца, обикновено момичета. Тръпки те побиват, когато надникнеш през полуотворената врата в една от тия фабрики. Едва-едва съзираш сред отровния прах изпитите лица на няколко деца.»¹⁶ Заплатите на тези работници дневно варират от 20 до 60—70 стотинки. Не е по-добре положението и на кожарските работници. Работният ден продължава 16—18 часа при крайно нехигиенични условия на труда, ниски заплати и груби обноси от страна на господарите. Последните никак и не искат да знаят за здравето и живота на работниците.¹⁷ Същото е положението и на работниците в брашнияната фабрика на Бояджиев в Силистра. Те са лишени от обедна почивка и са принудени едновременно да работят и обядват.¹⁸

В Тутракан, където липсват по-големи фабрични предприятия, експлоатацията и мизерията на работниците е същата, както в големите предприятия. Работният ден е с продължителност 16—18 часа. И тук, както и в Силистра, се използва детският

⁹ Пеньо Стойчев. Икономическото положение на гр. Силистра, «Работнически вестник», бр. 4 от 4. IX. 1903 г.

¹⁰ Статистически годишник на Българското царство, 1911 г., с. 27

¹¹ Н. Балкански. Очерки за Добруджа, с. 48.

¹² В. «Напредък» г. I, бр. 1, 1909 г.

¹³ Н. Балкански. Посоченото съчинение, с. 48.

¹⁴ Статистически годишник на Българското царство, 1911 г., с. 27

¹⁵ В. «Работнически вестник», бр. 141 от 30. XI. 1918 г.

¹⁶ Пеньо Стойчев. Посочената статия. В. «Работнически вестник», бр. 4 от 4. IX. 1903 г.

¹⁷ Кожарското производство в Силистра. В. «Работнически вестник», бр. 8 от 26. VI. 1909 г.

¹⁸ Брашнияната фабрика на Бояджиев в Силистра. В. «Работнически вестник», бр. 7 от 23. VI. 1909 г.

труд». Намират се господари, които имат по 4—5 чирачета-ученици, а без всякакъв възрастен работник».¹⁹ Капиталистите масово въвличат в производството жени, на които плащат по-малко, отколкото на работниците мъже. От общия брой на работниците в Силистренска околия за 1910 г. — 6575 души — 4435 са жени, в Тутраканска околия от общия брой на работниците — 5319 души — 3771 са жени.²⁰

Жестоката експлоатация и мизерните условия довеждат и до първите организирани протести. На 8 октомври 1893 г. 9 души работници шивачи при З. Якобзон и Сие в Силистра организират стачка. Освен че им плаща мизерни надници, господарят взема от всеки по 10 лв. наем за работилницата, където работят и живеят. Работниците поставили условие за увеличаване на заплащането и намаляване размера на наема. Стачката продължила няколко дни. След като им била увеличена надницата с 50 стотинки на парче, работниците се върнали на работа. Отбелязвайки развоя на стачката, вестник «Другар» пише: «Ето какво прави съгласието на работниците. Нека нашите парчеджии в София вземат пример от своите силистренски другари. Нека видят и всички други работници, че те могат винаги да си извоюват едно по-добро положение, стига само да са задружни и сплотени в едно тяло.»²¹ От исканията, които поставили работниците, е видно, че стачката има икономически характер. Трябва да се отбележи, че тази стачка е не само първа в Силистренски окръг, но и първа въобще на шивашките работници в страната.²²

През този период започва и социалистическата пропаганда в окръга. Отначало тя се води индивидуално от ентузиастични учители и ученици от педагогическото училище.²³ В Силистра и Тутракан започват да се разпространяват първите социалистически вестници: «Работник», «Другар», «Работнически вестник», списание «Ден» и др. В кореспонденция във вестник «Работник» е записано: «Силистра, Анчеву. Пращаме исканите броеве. Молим пратете събраните пари.»²⁴ Кореспонденцията е пратена до книжаря Донко Анчев, чиято книжарница е «като сборен пункт на по-будните граждани и ученици от педагогическото училище, където се срещаха и разменяха мисли по политическото положение на страната, а то беше крайно натегнато.»²⁵ Сред участниците в третия извънреден конгрес на БСДП, проведен през юни 1893 г. в Търново, фигурира и името на Иван Стаменов от Силистра, но на коя дружинка е бил представител не е известно, а с данни за създаване на такава в града през този период не разполагаме.

Начало на организираното социалистическо движение в Силистра се поставя с идването в града на Васил Нейчев — Пощенец. За активна социалистическа дейност е преместен дисциплинарно от Варна в Добрич (Толбухин), а от 1 януари 1894 г. в Силистра. Тук той се свързва с книжаря Донко Анчев, с когото започват усилен социалистическа пропаганда, насочена срещу правителството на Стамболов, чийто терор с всеки изминат ден се засилва. Всички по-смели и дейни общественици са въдворени на принудително местоживееие, вестниците са подлагани на строга цензура или спрени. Из страната са плъзнали множество шпиони, «които доносничат кой какво говори, поради това всеки се беше затворил в себе си и не смееше свободно да се изкаже».²⁶ В такава обстановка е особено трудно да се води социалистическа пропаганда. «Трябваше да се действа много предпазливо и от общи разговори да узнаеш настроението и убеждението на един човек — пише Васил Нейчев, — за да се потпуснеш и го подхванеш на тема за положението в страната. Най-будният и протестиращ елемент се оказаха учениците от горните класове на училището: между тях аз намерих най-добрите последователи на нашето учение. В беседи, кръжоци между тях аз спечелих няколко души, които от своя страна започнаха агитацията и пропагандата между съучениците си.»²⁷ В организираните от Васил Нейчев кръжоци се четат и обсъждат социалистически вестници и брошури. Изнасят се беседи за различията в социалистическото движение, за «партисти» и «съюзисти». Въпреки че терорът се за-

¹⁹ Положение на работниците в Тутракан. В. «Работнически вестник», бр. 45 от 14. X. 1909 г.

²⁰ В. «Работнически вестник», бр. 141 от 30. XI. 1918 г.

²¹ В. «Другар», бр. 18 от 31. XII. 1893 г.

²² Ангел Н а к о в. Профсъюзна летопис, т. I, с. 71.

²³ Материали по революционното движение в Силистренски окръг, Силистра, 1966 г., с. 7.

²⁴ В. «Работник», бр. 30 от 22. V. 1893 г.

²⁵ ЦПА — 24, № 1140, В а с и л Н е й ч е в. Поява и развитие на социалистическото движение във Варна, Добрич, Силистра, Рахово (спомени), с. 6.

²⁶ П а к т а м, с. 7.

²⁷ П а к т а м, с. 7.

силва, около Нейчев и Анчев се присъединяват млади интелегенти, учители и ученици, работници. «И в този затънт край, какъвто представляваше тогава Силистра — пише Васил Нейчев, — се създаде едно настроение, едно неорганизирано съпротивление, което сегиз-тогиз се проявяваше в гласни, смели отзиви за произволи, вършени от околийския началник, пристава или отделни стражари».²⁸

С всеки изминат ден нуждата от създаване на организация става по-наложителна. В деня на падането на Стамболовото правителство, 18 май 1894 г., в Силистра се свиква голям митинг под ръководството на Васил Нейчев и Донко Анчев. Временно се получава известна свобода на действие. Възползвани от това, социалистите в града започват да се събират по-открито. Наред със социалистическата пропаганда се обсъждат и практическите мерки за създаване на организация. «С няколко души работници, двама учители, двама-трима дребни писарушки и десетина ученици от педагогическото училище — пише Васил Нейчев — ние основахме първото работническо дружество в Силистра. Решихме и отворихме клуб, който нарекохме на името на скоро загиналия в Женева талантлив социалдемократ Слави Балабанов».²⁹ Наред с Васил Нейчев и Донко Анчев по-активни членове на работническото дружество са Александър Митанов, Никола Магнев, Герчо Бъчваров, Димитър Шивачев, Тодор Тасчиев. Новооснованото дружество разгръща активна масово-политическа дейност за издигане съзнанието на трудовите елементи в града. Особена роля играят организираните всяка съботна вечер в клуба вечеринки. В неделните дни се устройват събрания, на които се разискват политическото положение в страната и проблеми на социалистическото движение. Открити са вечерни курсове за ограмотяване на работниците. Дейността на работническото дружество започва да дразни правителствените кръгове в града. Преследванията срещу членовете на дружеството се засилват. Вестник «Другар» в дописка, озаглавена «Действия на полицейския пристав срещу дружество Слави Балабанов», съобщава за пречките, които създават полицейските власти срещу дейността на дружеството.³⁰ Директорът на педагогическото училище Бенев е заплашил учениците-социалисти, «че ще ги изключи, ако не се откажат от Васил Нейчев и не престанат да дружат с него».³¹ В отговор на това преследваните ученици предпочитат сами да напуснат училището, отколкото да се откажат от Нейчев и движението. До каква степен е нараснало влиянието на социалистите говори и фактът, че когато на 20 август 1894 г. на посещение в Силистра са били министрите К. Стоилов и Р. Петров, се е състоял голям протестен митинг. Официални власти го окачествяват като «размирнически», че тази проява е със «социалистически стремления», «цел социализъм».³²

За своето съществуване работническото дружество «Слави Балабанов» публикува обявление във в. «Другар», бр. 43 от 12 юли 1894 г., а в следващия брой поздравителна телеграма до първия конгрес на БРСДП, състоял се през юли 1894 г. С телеграмата дружеството упълномощава Георги Бакалов да го представлява пред конгреса.³³ За присъствието на делегат от Силистра съобщава и в. «Работник».³⁴ Дружеството изпраща свой делегат и на втория конгрес на БРСДП, състоял се през месец юли 1895 г. в София. Между присъстващите 20 редовни делегати на третия конгрес (1896 г.), представляващи 20 партийни групи, фигурира и представител на силистренската социалдемократическа група. Това показва, че работническото дружество е надхвърлило минимума от 20 членове и вече представлява партийна организация.

Плод на социалистическата пропаганда са организираните стачки в периода след образуване на работническото дружество. Работниците в общарската работилница на Мехмед Салилов на брой 20 души, стачкуват поради това, че господарят не давал на всичките еднакво платена работа. Стачката завършила с успех. По повод на това вестник «Сиромашки защитник» заключава: «Ето какво прави работническото съгласие. Стачката е могъщо средство за подобряване на работническия хал. Стига работниците да се ползват от него».³⁵ На 24 февруари 1897 г. 40 души работници-общари обявяват стачка за увеличаване възнаграждението с 20 стотинки на чифт обувки, аз намаляване на работното време и човешки обноси.³⁶

²⁸ ЦПА — № 1140. Васил Нейчев. Спомени.

²⁹ П а к т а м, с. 9.

³⁰ В. «Другар», бр. 46 от юли 1894 г.

³¹ В а с и л Н е й ч е в. Посочените спомени, с. 10.

³² В. «Доростол», бр. 3, от 24. VIII. 1894 г.

³³ В. «Другар», бр. 44 от 16. VII. 1894 г.

³⁴ В. «Работник», бр. 32 от 13. VII. 1894 г.

³⁵ В. «Сиромашки защитник», бр. 6 и 7 от 3. X. 1894 г.

³⁶ В. «Социалист», бр. 17 от 4. III. 1897 г.

Социалистите от окръга не изпускат и празника на труда 1 май. Във вестник «Работнически вестник» са публикувани периодически поздравителни телеграми до ЦК на БРСДП от Силистра, Тутракан и Дулово. Празникът на труда през 1902 г. е отбелязан с литературно-музикална вечеринка. Въпреки лошото време тя е посещена от толкова много работници и занаятчии, че салонът се оказал тесен да ги побере.³⁷

В проведените избори за XII обикновено Народно събрание на 17 февруари 1902 г. за кандидатите на социалистическата партия са получени 40 гласа.³⁸ За народни представители от Силистренска околия са избрани Георги Кирков и Янко Сакъзов.³⁹ В преброятелния лист на I изборителна секция от II изборителен район на Силистренска околия с център с. Доймушлар (Ситово) между имената на кандидатите в изборите за XII обикновено Народно събрание (1902 г.) фигурира и това на Димитър Благоев.⁴⁰

Периодът от I (обединителен) 1894 г. до X конгрес 1903 г. на БРСДП е непрекъснат процес на борба между марксисткото крило в партията начело с Димитър Благоев срещу опортюнистическото, оглавявано от Янко Сакъзов. Противоречията станали до такава степен неразрешими, щото единственото разрешение според Георги Кирков е «ампутацията».

След разцеплението, извършено в софийската организация, многозинството на ЦК на БРСДП излиза с окръжно № 399 от 22 март 1903 г. «относно принципните и тактически разногласия в партията с появата на общоделците и опит на последните да сведат идейните разногласия на лична почва».⁴¹ В окръжното ЦК призовава партийните организации да се очистят от общоделските елементи.

В окръжно № 408 от 4 април 1903 г. се съобщава, че на поставените въпроси с окръжно № 399 са отговорили 21 организации. Тринадесет от тях ясно и категорично се солидаризират с ЦК. Останалите, между които и силистренската организация, отговарят с резолюции, които не се отнасят до същността на въпроса. Така например, силистренската организация посочва за временен ЦК Евтим Дабеv, Константин Бозвелиев и Никола Габровски.⁴² Тази резолюция показва, че във вътрешните борби в организацията са взели връх опортюнистическите елементи начело с учителя (по-късно широк социалист) Асен Господинов. Плод на този опортюнизъм е и отказът на организацията да участва в партийната сбирка на организациите от Северна България, състояла се на 7 и 9 април 1903 г. в Русе. На нея присъствуват около 35 делегати, привърженици на революционните марксиста, между които са Георги Бакалов и Васил Коларов.

С всеки изминат ден противоречията в силистренската организация се засилват. В проведеното на 18 май 1903 г. събрание е приета резолюция, в която се казва, че «долуподписаните членове на силистренската «широка» организация след станалите разяснения и препирни решихме да се отцепим в нова организация».⁴³ Това означава, че бившата широка организация се е разцепила на «тесни» и «широки» социалисти. Терминът «нова организация» е записан в отговор на т. 4 от окръжно № 408, където се напомня, че организации, които до 10 април 1903 г. не изпратят отговор дали се присъединяват към мнозинството на ЦК, ще се третират като съвсем нови организации. За това, че силистренската организация се е разцепила, научаваме и от статията на Димитър Благоев в брой 1 на «Работнически вестник» от 16 август 1903 г., озаглавена «Из отчета на ЦК».

В цитираната по-горе резолюция са посочени причините, поради които става разцеплението в силистренската организация. В противовес на общоделците тесните социалисти посочват, че същинският социализъм не е онзи, който поддържа общото дело, а онзи, който поставя в основите си принципите на класовата борба. В новосъздадената пролетарска партия трябва да се приемат за членове само наемни работници. Тя трябва да се освободи от ония елементи, които по своето положение и разбиране пречат на правилния вървеж напред «и което ще намерим не само в широките организации, но и в много тесни».

В точка 6 на резолюцията членовете на новата организация заявяват, че «другарите Димитър Благоев, Георги Кирков и Никола Харлаков (като ЦК на партията) защитават онова, което изложихме по-горе, и затова се присъединяваме към армията,

³⁷ В. «Работнически вестник», бр. 39 от 6. VI. 1902 г.

³⁸ В. «Работнически вестник», бр. 25 от 28. II. 1902 г.

³⁹ ЦДИА, ф. 173 оп. 2, а. е. 519, л. 8.

⁴⁰ ЦДИА, ф. 173, оп. 2, а. е. 519, л. 10.

⁴¹ ЦПА, ф. 1, оп. 2, а. е. 88, л. 1—9.

⁴² Известия на Института по история на БКП, т. 13, с. 319.

⁴³ В. «Работнически вестник», бр. 37 от 30. V. 1903 г.

на която те са водителите засега.⁴⁴ Пред вид на това, че резолюцията, подписана от 7 души стари партийни членове, е в «хармония с основните принципи и тактика на партията и че болшинството от бившата партийна организация са се присъединили към новата, ЦК зачислява силистренската организация в състава на партията».⁴⁵

Наред с правилните постановки в резолюцията на тесните социалисти от Силистра се срещат и такива, които противоречат на принципите на марксисткото учение. Така например в точка 2 те заявяват: «Тъй като нашата партия е още много слаба, тя не трябва засега и за дълги още времена да «сътрудничи» с никоя друга партия освен със себе си».⁴⁶ Въпросът за съюзника в борбата не е само слабост на силистренските «тесни», но и на цялата партия в тесняшкия период.

Десетият конгрес на БРСДП, състоял се от 6 до 12 юли 1903 г. в Русе, се явява провратен момент в историята на партията. Той напълно одобрява линията на мнозинството на ЦК начело с Димитър Благоев и изключва от редовете на партията широките социалисти. В работата му участва и делегатът на силистренските тесни социалисти Пеньо Стойчев. На шестото заседание той се изказва при обсъждане резолюцията на конгреса.⁴⁷

След разцеплението в силистренската организация борбата между тесните и широките социалисти придобива особено остър характер. Трябваше да се противодействува на «широките», които не подбират средства и методи, се мъчат да всяват разкол в редовете на тесните социалисти. Те използват клеветата не само срещу ръководството на местната партийна организация, но и срещу ръководните ѝ дейци. По повод на една такава клевета «Работнически вестник» в броя си от 20 май 1904 г. пише: «Партийната организация в събранието си на 11 м. м., като се занима с борбата, която общоделците водят срещу партията, реши: изказва презрението си за безбройните им лъжи и клевети; в отговор клеветата, пусната против др. Благоев, изказва признателността и благодарността на членовете към неуморимия и многозаслужил партийен деец др. Благоев.»

Още от основаването си партийната организация в Силистра си поставя задачата да организира работниците, да ги възпитава в социалистически и интернационален дух, да насочва и ръководи тяхната борба срещу експлоататорската класа. В изпълнение на тази задача по инициатива на партийната организация на 28 май 1902 г. е основано общо работническо дружество, целта на което според чл. 2 от устава му е да «сгрупира работниците от града, за да ги направи класосъзнателни хора, да ги подигне нравствено и да развие между тях солидарност».⁴⁸ В дружеството членуват над 30 работници. Решено е всеки празничен ден да се свикват събрания, в които да се държат сказки «върху развитието на обществените форми и законите, които управляват това развитие».⁴⁹ На преден план изпъква и задачата за основаване на синдикати. На 1 януари 1903 г. в Силистра се изгражда сарашко-табашки синдикат. Партийната организация и работническото дружество, осъзнали нуждата от общи синдикални организации, изпращат свой представител на организираната в Русе от 29 до 30 март 1904 г. синдикална сбирка.⁵⁰ Целта на сбирката е да обсъди въпроса за създаване на общ синдикален съюз. В нейната работа взема участие и членът на ЦК Георги Кирков.

След учредителния конгрес на ОРСС синдикалното движение в окръга се засилва. През 1906 г. в Силистра се създава смесен работнически синдикат, който за отчетната 1906/907 г. е внесъл в касата на ОРСС 6 лв.,⁵¹ през 1911 г. кожаро-обущарска секция с над 35 членове.⁵² На 9 септември 1912 г. в Тутракан е основан синдикат, «в който освен членовете на партийната организация са се записали и 4 нови работници».⁵³ Плод на широката възпитателна работа на партийната организация и синдикатите са проявите на работническа солидарност сред работниците в окръга. От Силистра през 1902 г. са изпратени 30 лв. в помощ на стачкуващите работници от памукопредачницата във Варна,⁵⁴ а през 1909 г. — 7 лв. в помощ на стачкуващите сли-

⁴⁴ В. «Работнически вестник», бр. 37 от 30. V. 1903 г.

⁴⁵ П а к т а м.

⁴⁶ В. «Работнически вестник», бр. 37 от 30. V. 1903 г.

⁴⁷ В. «Работнически вестник», бр. 43 от 24. VII. 1903 г.

⁴⁸ В. «Работнически вестник», бр. 39 от 6. VI. 1902 г.

⁴⁹ П а к т а м.

⁵⁰ В. «Работнически вестник», бр. 34 от 3. IV. 1904 г.

⁵¹ В. «Работнически вестник», бр. 8 от 5. IX. 1907 г.

⁵² В. «Работнически вестник», бр. 48 от 5. IX. 1911 г.

⁵³ В. «Работнически вестник», бр. 253 от 15. IX. 1912 г.

⁵⁴ В. «Работнически вестник», бр. 46 от 25. VII. 1902 г.

венски работници.⁵⁵ Работниците от Силистра протестираха срещу злодействата на буржоазната полиция над софийските работници (1907 г.).⁵⁶ През 1912 г. са изпратени от Тутракан 38,85 лв.⁵⁷ и от Дулово 18,40 лв.⁵⁸ в помощ на английските рудничари.

В протоколите на XVIII конгрес на БРСДП (т. с.), състоял се в Пловдив през юли 1911 г., се споменава за пръв път за образуване на партийна група в Тутракан. Но социалистическите идеи проникват в града още през 90-те години на XIX в. Техни носители са били «млади учители-социалисти, работници и ученици от горните класове на педагогическите училища в Силистра и Русе».⁵⁹ Особено силен тласък за развитието на социализма в града дава образуването на 18 май 1905 г. учителска социал-демократическа група със секретар Васил Бъчваров.⁶⁰ Заедно с Бъчваров пропагандата на новите идеи се води от учителите Братован Илиев и Пантелей Игнатов, от работници и дребни чиновници като Димитър Тевекелев, Никола Кръстев, Васил Имаретски, Коста Георгиев и др., които се числели направо към ЦК на партията.⁶¹ Под тяхно влияние за пръв път на 1 май 1906 г. е бил празнуван бойният празник на труда. Към края на 1910 г. броят на социалистите позволил съгласно устава на партията да се учреди в Тутракан партийна група. За секретар е избран Пантелей Игнатов.

Под ръководството на партийната организация и синдикатите за периода 1906—1912 г. в окръга избухват 8 стачки. Стачкуват през 1907 г. печатари в Тутракан и кожарски работници в Силистра, през 1910 г. в Силистра избухват три стачки: на кожарите на 15 май, на металоработниците на 31 юли и на работниците-печатари в печатницата на П. Иванов. През 1911 г. стачкуват общарски работници в Силистра и кожарски в Тутракан, през 1912 г. стачкуват работниците от фабриката за тухли в Силистра.

Особено добре е организирана стачката в котлярската фабрика «Прогрес» в Силистра, избухнала на 31 юли 1910 г. Веднага местната просветна работническа организация поема ръководството ѝ. Избран е стачен комитет, който представя пред собственика на предприятието следните искания: намаляване на работния ден, неделна почивка, премахване на глобите и удържките от заплатите на работниците, повишаване на заплатите с 5 лв. месечно и предупреждаване с 15 дни по-рано в случай на уволнение.⁶² По време на стачката са организирани събрания, на които се разисква ходът на стачката, изнасят се беседите «Успехите на работническите борби» и «Значението на работническите синдикати». Въпреки че собственикът отказва да приеме исканията на работниците и ги заплашва с уволнение, те са единни и сплотени в продължение на 14 дни. Стачката завършва с неуспех. Стачкуващите работници са настанени на работа в други предприятия. Причините, поради които не успява стачката, са стихийното ѝ избухване (без предварителна подготовка) и застой в производството на фабриката, което позволява на собственика да издържа на работническите искания. Макар и неуспешна, стачката показва, че партийната организация и синдикатите имат голямо влияние сред работниците. С това се обясняват и успехите в изборите през 1911 г. В рубриката дневни новини «Работнически вестник» от 6 юни 1911 г. съобщава, че в изборите за Велико Народно събрание социалдемократическата партия (т. с.) в Силистра е получила 44 гласа. А в изборите за XV обикновено Народно събрание, проведени на 4 септември 1911 г., са получени 72 гласа.⁶³ През същата година тесните социалисти в окръга издигат кандидатурите на Георги Киров и Найдено Киров за народни представители в Силистренска околия.⁶⁴ Изборната борба е открита на 28 юли с голямо предизборно събрание, на което е говорил ломският кандидат за народен представител Ал. Никитов на тема: «Изборите и работническата класа».⁶⁵

Особен дял за разпространение на социалистическите идеи в окръга имат и

⁵⁵ В. «Работнически вестник», бр. 44 от 31. VII. 1903 г.

⁵⁶ В. «Работнически вестник», бр. 25 от 2. XI. 1907 г.

⁵⁷ В. «Работнически вестник», бр. 110 от 22. III. 1912 г.

⁵⁸ В. «Работнически вестник», бр. 160 от 26. V. 1912 г.

⁵⁹ Рачо Змеев. Посоченото съчинение, с. 45.

⁶⁰ Симеон Жеков. Учителските социалдемократически групи в Тутракан и Силистра. В. «Силистренска трибуна», бр. 53 от 10. V. 1966 г.

⁶¹ Рачо Змеев. Посоченото съчинение, с. 52. В. «Работнически вестник», бр. 29 от 16. XI. 1907 г.; бр. 74 от 2. V. 1908 г.; бр. 30 от 7. IX. 1909 г.

⁶² В. «Работнически вестник», бр. 38 от 25. VIII. 1910 г.

⁶³ В. «Работнически вестник», бр. 51 от 12. IX. 1911 г.

⁶⁴ В. «Работнически вестник», бр. 42 от 22. VIII. 1911 г.

⁶⁵ В. «Работнически вестник», бр. 37 от 10. VIII. 1911 г.

учителските социалдемократически групи. След учредяване на учителската социалдемократическа организация в България започва създаване на местни групи. Между първите, както посочихме по-горе, е и тутраканската група, основана на 18 май 1905 г.⁶⁶ Секретар на групата е Васил Бъчваров, основен учител в с. Сърсанлар (Зафирово), член на БРСДП от 1902 г. Групата развива добра марксистическа дейност сред учителите и оказва положително влияние сред работниците, служещите и селяните. В Силистра учителската социалдемократическа група е образувана по-късно (25 декември 1906 г.) с помощта на Васил Бъчваров. Секретар на силистренската група е Петър Свраков, родом от Кюстендил, член на БРСДП.

През периода, когато учителските социалдемократически групи в окръга развиват активна дейност, те помагат на тесните социалисти в пропагандирането на социалистическите идеи. Смело защитават интересите на учителите, които често пъти са подлагани на унижение от страна на държавните чиновници. След окупирането на Южна Добруджа от румънски войски и присъединяването ѝ към Румъния учителските групи в окръга прекратяват своята дейност. Заедно с тях прекратяват дейността си и партийните организации. Част от членовете им преминават в редовете на Румънската социалдемократическа организация.

* * *

След Освобождението капитализмът в България се развива и стабилизира. Макар и по-бавно Силистренски окръг не изостава от общото развитие на страната. Разорението на селяните, пролетаризирането на занаятчиите създава условия за класово разслоение. Жестоката експлоатация поражда и първите класови битки. С всеки изминат ден нараства и необходимостта от създаване на политическа организация, авангард на работническата класа. След конгреса на Бузлуджа социалистическите идеи се разпространяват из цялата страна. За Силистренския край е характерно, че техни носители бяха служители, учители и ученици от педагогическото училище. Това начало дава своя отпечатък в развитието на социализма в окръга. На това се дължи и фактът, че до X конгрес на БРСДП от 1903 г. по-голямо влияние имаха привържениците на широкия социализъм. Разцеплението в силистренската организация укрепи редиците на здравето, марксистко крило. За разлика от някои тесняшки организации в страната силистренските тесни социалисти подкрепят изцяло и застават на страната на мнозинството в ЦК начело с Димитър Благоев. Благодарение на правилните позиции по въпроса за синдикалните организации в окръга са създадени силни професионални синдикати, които защитават интересите на своите членове.

Основите, които положиха тесните социалисти, послужиха като база за по-нататъшното развитие на революционните борби против капитализма и фашизма в Силистренски окръг.

ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG DER SOZIALISTISCHEN UND ARBEITERBEWEGUNG IM BEZIRK SILISTRA BIS 1913

Todor Ivanov

Zusammenfassung

Aufgrund ökonomischer Vergleichsangaben verweist der Verfasser auf die Verarmung und Proletarisierung der Bauern, die anfängliche Kapitalanhäufung und die Entstehung von Bedingungen für die Bildung eines Fabrikproletariats. Die schwierigen Arbeitsverhältnisse und die äusserst rücksichtslose Ausbeutung führen zu den ersten Streiks. In den Landesbezirk dringen die sozialistischen Ideen vor. Obwohl zu den Trägern dieser Ideen anfangs vorwiegend die Intelligenz und die Schüler der pädagogischen Schule gehören, findet ihre Entwicklung unter den Fabrikarbeitern bald einen guten Boden.

Nach der Gründung des Arbeitervereins in Silistra setzt eine aktive politische Massentätigkeit ein. Dazu gehören abendliche Lehrgänge für Analphabeten, Vorträge und gemeinsame Gespräche sowie die organisierte Feier des Ersten Mai.

⁶⁶ В. «Учителска искра», бр. 3 от 12. VIII. 1905 г.

Die am Vorabend des X. Parteitags der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Bulgariens durchgeführte Spaltung der Parteiorganisation von Silistra festigt die Reihen der revolutionären Marxisten. Unter ihrer Leitung führen die Fabrikarbeiter im Landesbezirk einen Kampf zur Erlangung einer Reihe von sozialen Errungenschaften.

GETREIDEFUNDE AUS DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG SAVA BEI VARNA

Karl-Ernst Behre

Eine von Dr. Z. Božilova geborgene und dem Autor 1975 zugesandte Getreideprobe aus der Grabung in Sava am Fluss Kamčija wurde bearbeitet. Das Material ist verkohlt und stammt aus Gefässen, die in die Periode Karanovo VI, d. h. etwa 4000 v. Chr. datiert wurden.

Die Probe ist sehr einheitlich zusammengesetzt und besteht weit überwiegend aus Nacktgerste, daneben fanden sich noch einzelne Weizenkörner. *Hordeum vulgare* L. var. *nudum* (= *Hordeum vulgare* var. *coeleste* L.) — Nacktgerste.

Die Körner der Nacktgerste sind typisch ausgebildet, im Querschnitt abgerundet und häufig (besonders auf der Dorsalseite) mit den charakteristischen Querrunzeln versehen. Insgesamt wurden 707 ganze Körner = 6,86 Gramm, dazu weitere 3,3 g zerbrochene Körner ausgelesen. Ein Teil der Körner war leicht asymmetrisch ausgebildet, so dass es sehr wahrscheinlich ist, dass es sich bei unserem Material um die nackte Form der Vierzeilgerste handelt.

Die Messungen an 100 verkohlten Körnern von *Hordeum vulgare* var. *nudum* ergaben (in mm):

	Mittelwert	Maximum	Minimum
L	5,14	6,2	3,9
B	2,97	3,8	2,1
H	2,16	3,0	1,3

Triticum aestivum L. grex *aestivo-compactum* SCHIEM — Zwergweizen

Wom Weizen fanden sich insgesamt nur 7 verkohlte Körner. Sie sind charakteristisch ausgebildet mit flacher Bauchseite, hohem Rücken und der grössten Breite etwa am Keimlingsende. Die Keimlingshöhle ist deutlich eingetieft, der Embryo selbst meist herausgefallen. Die Zuordnung zu *Triticum aestivum* ist damit sichergestellt.

Die Abtrennung des grex *aestivo-compactum* (Zwergweizen) erfolgt an den Körnern normalerweise nach dem Verhältnis Länge: Breite (L : B), ist jedoch nicht überall mit Sicherheit durchzuführen. Arnaudov¹ (1951) lehnt deshalb diese Trennung für bulgarisches Material ab und auch HOPF (1973) benutzt nur den Sammelbegriff *Triticum aestivum* L. s. l. . . Rothmaler² (1955) nennt für unverkohlten Zwergweizen ein L : B-Verhältnis von 160—180, für verkohlte Körner liegt es jedoch niedriger. Unsere Indizes schwanken zwischen 139 und 171 bei einem Mittelwert von 155,4. Damit fallen sie einheitlich in den Bereich des Zwergweizens, zu dem die Körner aus Sava gestellt werden sollen.

Die Messungen an 6 verkohlten Körnern von *Triticum aestivum* ergaben (in mm):

	Mittelwert	Maximum	Minimum
L	4,32	4,8	3,7
B	2,78	3,1	2,3
H	2,33	2,4	2,1
L 100	155,4	151,4	138,7
B		7	

¹ Arnaudov, N., 1951. Über den altertümlichen Nacktweizen
Bull. Inst. Botan. II, Ac. bulg. Sciences, Sofia, 139—140

² Rothmaler, W., 1955. Zur Fruchtmorphologie der Weizen-Arten
(*Triticum* L.). Feddes Repertorium 57, 209—216.